

Van de *golden sixties* tot de val van Bretton Woods (1959 – 1971)

Walter Pluym et Olivier Boehme (NBB)

Brussel, Nationale Bank van België

Het derde boekdeel beschrijft grosso modo de periode 1959-1971. Dit tijdvak is een vrij logische cesuur in het geheel van de geschiedenis van de Bank; internationaal omdat het loopt van het herstel van de convertibiliteit in 1958 tot het virtuele einde van het stelsel van Bretton Woods, intern omdat het monetaire beleid van de Bank plaatsvond in een uit economisch oogpunt vrij homogene periode, de *golden sixties*, en bedrijfsmatig omdat gouverneur Hubert Ansiaux tijdens zijn ambtsperiode van 1957 tot 1971 zijn stempel op de instelling drukte. Her en der zijn er nog enkele uitlopers tot 1973.

De geschiedenis van de Bank tijdens de periode 1959-1971 wordt in zes thematische hoofdstukken, die alle chronologisch zijn opgebouwd, behandeld. De eerste drie hoofdstukken behandelen achtereenvolgens de wisselvalligheden van de dollar en het internationale valutastelsel, de eerste stappen in de richting van monetaire samenwerking in Europa en het monetaire beleid van de Bank in België. Het is met andere woorden een relaas dat een weg aflegt van het mondiale over het Europese naar het nationale monetaire gebeuren. Het monetaire beleid van de Bank speelde zich niet alleen af tegen de achtergrond van een langademige hoogconjunctuur, maar ook binnen de gemengde economie. Daarover gaat het vierde hoofdstuk. De Bank hielp België zelfs zijn eerste stappen te zetten op de weg van de structurele samenwerking tussen overheid en spelers van het middenveld. Hier nam vooral vice-gouverneur Franz De Voghel het voortouw. Zijn inspanningen bij het tot stand komen van het eerste centraal akkoord tussen werkgevers en vakbonden in 1960 kunnen niet los gezien worden van de Kongocrisis. Over de weinig bekende rol van de Bank voor en na de Kongolese onafhankelijkheid handelt het vijfde hoofdstuk. Een stuk over de bedrijfsmatige aspecten van de Bank sluit het derde boekdeel af.

Hoofdstuk I "De internationale betrokkenheid" behandelt de wisselvalligheden van de dollar en de rol van de Bank in de hervorming van het internationale monetaire stelsel. Hierbij speelde gouverneur Ansiaux een grote rol als internationaal gerespecteerd monetair diplomaat. De jaren zestig werden beheerst door de verzwakkende positie van de dollar en door onderhandelingen met het oog op de creatie van nieuwe reserve-bestanddelen. Het meeste succes boekte de Bank bij de totstandkoming van de Algemene Leningovereenkomsten, de General Agreements to Borrow, en de creatie van de speciale trekkingsrechten (Special Drawing Rights). De basisfilosofie van de Bank, o.a. het verdedigen van vaste wisselkoersen, heeft echter niet gezegevierd in vele andere domeinen, zodat ze niet zonder meer tevreden kon terugblikken op vijftien jaar internationale monetaire diplomatie. Als kleine centrale bank had ze immers weinig of geen vat op vele meestal politiek gekleurde internationale monetaire ad-hocbeslissingen. Na de crisis die op de tweede dollardevaluatie in februari 1973 volgde en die de wankelende resultaten van de monetaire conferentie van Washington van december 1971 onderuithaalde, bestond er geen wereldwijd betalingsstelsel meer en kende de wereld, afgezien van enkele EEG-landen, een systeem van vlottende wisselkoersen. De goudvoorraden van de centrale banken waren vrijwel bevroren, want geen enkele bank was nog bereid goud af te staan tegen de officiële prijs die buiten elke verhouding stond tot de marktnoteringen. In 1978 verdween het goud dan definitief als plechtanker van monetaire stabiliteit toen het tweede amendement op de statuten van het IMF van kracht werd.

Hoofdstuk II "Vijfentwintig jaar rond de Europese monetaire onderhandelingstafel" beschrijft de rol van de Bank in de Europese monetaire integratie. De strijd voor stabiele monetaire verhoudingen werd immers ook op Europees niveau gevoerd. Ook hier speelde Ansiaux een

leidende rol. Zijn inbreng in het Verslag-Werner was belangrijk. Hoewel dit verslag een concreet perspectief bood voor een Europese monetaire unie, zou het nog bijna dertig jaar duren alvorens definitief de route naar die unie werd ingeslagen. Door de instabiliteit van de wisselkoersen en een nieuwe opstoot van 'economisch nationalisme' zagen de Europabouwers zich in 1971 voor een mislukking geplaatst.

Hoofdstuk III "De Bank als hoedster van de frank" gaat over de op het thuisfront gevoerde monetair en wisselkoersbeleid. Hierbij stond het behoud van de interne en externe waarde van de frank hoog in haar vaandel. De Bank streefde er met andere woorden naar enerzijds mogelijke inflatoire ontwikkelingen, die de koopkracht van de frank zouden ondermijnen, de kop in te drukken en, anderzijds, de stevigheid van de frank op de valutamarkten te garanderen. In feite trachtte zij vanuit binnenlands oogpunt een anticyclisch beleid te voeren. Dat betekende dat ook deflatoire ontwikkelingen haar niet onverschillig lieten, maar bijvoorbeeld bestreden werden met dalingen van haar rentepercentages. Soms stond de Bank bij het voeren van haar monetair beleid voor een moeilijke keuze tussen intern en extern evenwicht: om niet-gewenste kapitaalimport te ontmoedigen moest de Bank haar rentepercentages bijvoorbeeld verlagen, wat in een periode van oververhitting van de conjunctuur tot contraproductieve verminderingen van de debetrentepercentages in de volkshuishouding kon leiden. Het gevolg kon dan de aanwakking van de inflatie zijn. Aanvankelijk vormde de hantering van haar eigen disconto- en voorschottentarium de hoofdmoot van het monetaire beleidsinstrumentarium. Daarna volgden andere instrumenten, zoals een monetaire reserve, kwantitatieve kredietbeperkingen, herdisconto- en visumplafonds en wijzigingen in de wisselreglementering. De Bank legde bij de ontwikkeling hiervan een grote creativiteit aan de dag. Aan het einde van de jaren vijftig, begin van de jaren zestig beijverde de Bank zich bovendien om de geldmarkt te bevrijden uit het keurslijf waarin ze sedert het einde van de Tweede Wereldoorlog gekneld zat. Om de rente haar regulerende werking op soepele wijze te laten vervullen, dienden vraag- en aanbodfactoren in de plaats te komen van een niet-marktconforme rentevorming: zoals een automatische binding aan de discontovoet van de Bank of een door de Schatkist discretionair bepaalde starre en lage rente voor schatkistpapier. Aan het gevaar van een *stop and go*-politiek, waarbij stimulerende en afremmende maatregelen elkaar ontijdig opvolgen, zal de Bank niet altijd weten te ontkomen. Ze slaagt er immers nog niet genoeg in om de omslag van de economie nauwkeurig vast te stellen. Het interne evenwicht werd in de loop van de jaren zestig ook door de kosteninflatie bedreigd, met name via de loonstijgingen. Deze en andere stijgingsfactoren van de binnenlandse inkomens en kosten lagen de facto buiten het werkgebied van de centrale bank. Voorts was de overheidsbegroting, die in een periode van hoogconjunctuur inflatoire gevolgen had, een imperatief gegeven: ze moest worden uitgevoerd en het tekort werd in elk geval gefinancierd. Vaak werd de Bank in haar beleid dan ook gehinderd door de toestand van de openbare financiën: de timing van de door haar gewenste rente-aanpassingen botste soms met het emissiebeleid van de Schatkist; een voorgenomen invoering van een monetaire reserve stootte wel eens op het veto van de minister van Financiën; de openmarktpolitiek van het Rentenfonds was een aanfluiting van een echt liquiditeitsbeleid.

De Bank bleek echter meer in haar mars te hebben dan alleen maar monetaire raad en daad. Met het verbreiden van de invloed van de overheid en het middenveld op de hele economie verruimde ook de horizon van de Bank. In tal van dossiers op het terrein van de economie en het financieel verkeer verleende ze diensten. Soms werd ze om advies of assistentie gevraagd, soms kwam ze daar zelf mee aanzetten. Met name in de ontwikkeling van het driehoeksoverleg tussen werkgevers, vakbonden en overheid heeft de Bank op cruciale momenten een rol gespeeld. Daarbij waakte ze angstvallig over het monetair domein, dat ze als haar exclusieve jachtgebied bewaakte. In tijden van hoogconjunctuur verdedigde zij de gulden regel van het begrotingsevenwicht, maar de nationale beleidsmakers waren van oordeel dat dit niet hoefde. Hier lag de kiem van de latere begrotingsontsporing in de jaren zeventig en tachtig. De Bank opereerde als adviseur, technicus en bemiddelaar in tal van

dossiers die de grenzen van haar *core business* soms ver overschreden. De discrete diplomatie van met name De Voghel behaalde successen bij het ontstaan in de jaren vijftig van een gestructureerd sociaal overleg en bij het tot stand komen van het eerste programmeringsakkoord in 1960. Ze stuitte evenwel ook op haar grenzen, zoals bij de mislukte bemiddeling in de crisis rond de Eenheidswet begin 1961. Met de drie financiële "Commissies-De Voghel", heeft de Bank haar strikt monetaire domein kunnen verbreden tot de structuur en werking van het financiële bestel van het land. Niet langer vormde zij een monetair en bancair eiland. Langs allerlei wegen kwam ze in aanraking met instellingen, groepen en personen in de economie en daarbuiten. Dit alles vormt het onderwerp van hoofdstuk IV, dat "De stille kracht" als titel heeft.

Hoofdstuk V "Naar wijd en zijd" beschrijft de relaties van de Bank met Kongo, Ruanda en Urundi. Dit was een politiek geladen dossier waarin de Bank optrad als adviserende en assisterende instelling. Ze deed dat zowel in de koloniale tijd als daarna. Vooral vanaf 1959 kwam de Bank terecht in de meer delicate aspecten van de Belgische Afrika-politiek. De rode draad in dit Afrika-verhaal was de voortdurende zorg van de Bank om de overzeese gebieden in financieel en economisch opzicht strak aan België te binden. Zij streefde meer bepaald met wisselend succes de institutionele en wettelijke verankering van het koloniale monetaire beleid in dat van België na. Ook na de koloniale periode hoopte de Bank, net zoals het Belgisch establishment in zijn geheel, het jonge Kongo en zijn economie binnen de Belgische invloedssfeer te houden. Feitelijk voer de Bank in het kielzog van de Belgische regering en haar wisselende Afrika-politiek. Het verst ging ze daarbij in de op 11 juli 1960 afgescheurde provincie Katanga, waar ze mee een centrale bank opzette en andere assistentie verleende. Na de relatieve stabilisering van het Kongolese politieke regime midden de jaren zestig trad een periode in van 'ontwikkelingssamenwerking', die wisselende getijden kende.

De Bank is ook een bedrijf. Naast statutaire hervormingen kende ze eveneens functionele en organisatorische aanpassingen. Er waren de directie en de raden, waarvoor mensen moesten worden benoemd, waarbij zoals steeds rekening moest worden gehouden met allerlei evenwichten. Maatschappelijk gerelateerde kwesties zoals de sociale verhoudingen en het automatiseringsproces met de eerste computers lieten zich niet minder binnen haar muren voelen. Een en ander geeft een gemengd beeld; vandaar de titel van hoofdstuk VI "Tussen behoud en modernisering, de Bank als bedrijf". De bedrijfscultuur was lang vrij paternalistisch en de hiërarchie gaf blijk van heel wat strakheid. Over het algemeen was er weinig werkoverleg en de interne communicatie van directie naar beneden toe liep vaak niet verder dan het echelon van departements- en dienstchef. Ook de communicatie met de buitenwereld stond op een laag pitje; met informatie aan het publiek over zichzelf of over de terreinen waarvoor ze bevoegd was, sprong de Bank, afgezien van jaarverslag en artikels in haar tijdschrift, vrij karig om. In de zestiger jaren hield ze een reeds deels overbodig geworden en uitgebreid net van agentschappen met vaak irrelevant geworden discontokantoren overeind. De Bank vertoonde dan weer een belangeloos dynamisme waar het ging om de promotie van het giraal geldverkeer, lag wat informatisering betrof een eind voor op andere instellingen in binnen- en buitenland en leverde nieuwe kwalitatieve diensten aan de gemeenschap met de risicocentrale, de balanscentrale en de conjunctuurenquêtes.